

Leiden University Institute for History

Een nieuwe kijk op de Romeinse Republiek

Traditioneel wordt gedacht dat de bevolkingsgroei in Romeins Italië in de laatste twee eeuwen voor Christus afnam. Door de invoer van slaven zou er steeds minder land beschikbaar zijn geweest voor de vrije boeren. Dit zou geleid hebben tot een afname van de burgerbevolking. Met zijn Vici-onderzoek *Peasants, citizens and soldiers: the effects of demographic growth in Roman Republican Italy (201 BC-AD 14)* zet historicus Luuk de Ligt dit beeld totaal op zijn kop. “Ik stel juist dat er sprake was van bevolkingsgroei, niet van krimp.”

De interesse van Luuk de Ligt voor oude beschavingen was er al vroeg. Als kind las hij veel over het Oude Egypte en Mesopotamië, het huidige Irak. Later, toen hij les kreeg in Grieks en Latijn, verschoof zijn belangstelling. Nu is hij hoogleraar Oude Geschiedenis en gespecialiseerd in de Romeinse oudheid. In 2003 diende hij bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) een voorstel in voor een Vici-project over de economische, sociale en politieke geschiedenis van Italië tussen 201 voor

Chr. en 14 na Chr. Algemeen wordt aangenomen dat de vrije bevolking van Romeins Italië in omvang afnam. De Ligt wil aantonen dat deze visie onjuist is. “Als we uitgaan van bevolkingsgroei, krijgen we een totaal ander beeld van de Romeinse maatschappij. De visie op het leger, de economie, de mate van urbanisatie. Alles verandert.”

Vici-project

De Ligt sleepte de subsidie voor het Vici-project binnen. Hij heeft drie aio's en twee postdocs deelonderzoeken laten uitvoeren om zijn stelling te toetsen. Geen gebruikelijke onderzoeksopzet in de geesteswetenschappen. Toch is het werken met een onderzoeksgroep hem goed bevallen. “Dit onderzoeksmodel is over komen waaien uit de bèta-wetenschappen. Voor het eerst zijn in de Oude Geschiedenis verschillende aspecten in onderlinge samenhang bekeken. Op deze manier was het gemakkelijker om een groot terrein te bestrijken. Ook konden we elkaar inspireren.”

In het onderzoek stonden twee vragen centraal. De eerste vraag was: hoe groot was de bevolking in Italië in de laatste twee eeuwen voor Christus? De Ligt: “Als we dit weten, kunnen we veel zeggen over de Romeinse maatschappij. Bij een grote bevolking was er waarschijnlijk een goed georganiseerde economie en waren er grote steden. Zeker is dat de Romeinen een groot leger op de been brachten. Als de bevolking daarbij relatief klein was, was er sprake van een militaristische maatschappij. Een groot deel van de bevolking vocht dan immers in de legioenen. Maar als de bevolking groot was, maakte slechts een klein percentage deel uit van het leger.” De grootte van de bevolking zegt ook iets over de politiek. “Vermoedelijk gingen er maximaal 70.000 mensen stemmen in Rome. Bij een kleine bevolking is dat een redelijk aantal, maar bij een grote bevolking slechts een fractie.”

Luuk de Ligt

Luuk de Ligt (1963) studeerde Griekse en Latijnse taal en cultuur en Geschiedenis aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. In 1993 promoveerde hij op zijn proefschrift *Fairs and Markets in the Roman Empire*. Sinds 2002 is hij verbonden aan de Universiteit Leiden als hoogleraar Oude Geschiedenis. Hij is gespecialiseerd in de sociaal-economische geschiedenis van het Romeinse Rijk. Zijn onderzoek richt zich op de bevolkingsgroei in Romeins Italië in de laatste twee eeuwen voor Christus.

De tweede vraag luidde: hoe heeft de bevolking zich in deze periode ontwikkeld? Historici gaan er altijd vanuit dat de vrije bevolking van Italië kromp. Door de armoede op het platteland zouden er steeds minder kinderen zijn geboren. “Maar dat is eigenlijk een vreemde gedachte”, zegt De Ligt. “Kijk maar naar de huidige Derde Wereldlanden. In de armste landen is de bevolkingsgroei vaak het hoogst.” Om de vijf jaar organiseerden de Romeinen een census, waarbij het aantal volwassen, mannelijke burgers werd geteld. Uit deze cijfers blijkt dat het aantal burgers toenam. “Eerdere onderzoekers dachten dat sommige cijfers fout genoteerd waren. Maar in feite zijn de censuscijfers een aanwijzing dat de traditionele visie niet klopt. Daarnaast was het Romeinse rijk erg succesvol. Er kwamen veel mensen naar Italië en soldaten kregen enorme premies. Economisch leek het best goed te gaan in Italië. Waarom zou de bevolking dan krimpen?”

Juridische ontwikkeling, demografie en archeologie

In de Romeinse Republiek was veel land staatsbezit. Aan het eind van de Republiek was dat fenomeen bijna allemaal verdwenen. Eén aio heeft de juridische ontwikkeling van staatsland naar privéland in beeld gebracht. “Er leek een soort privatiseringsproces aan de gang te zijn. Dit kan verklaard worden door bevolkingsgroei. De druk op de grond nam toe en de burgers wilden sterkere rechten. Op deze manier zijn ook een aantal politieke conflicten uit de laatste eeuwen van de Republiek te verklaren. Zo was er een politicus die staatsland wilde verdelen onder de arme boeren. Nu is duidelijk waarom hij dat deed.”

Zicht op een Romeinse stad.

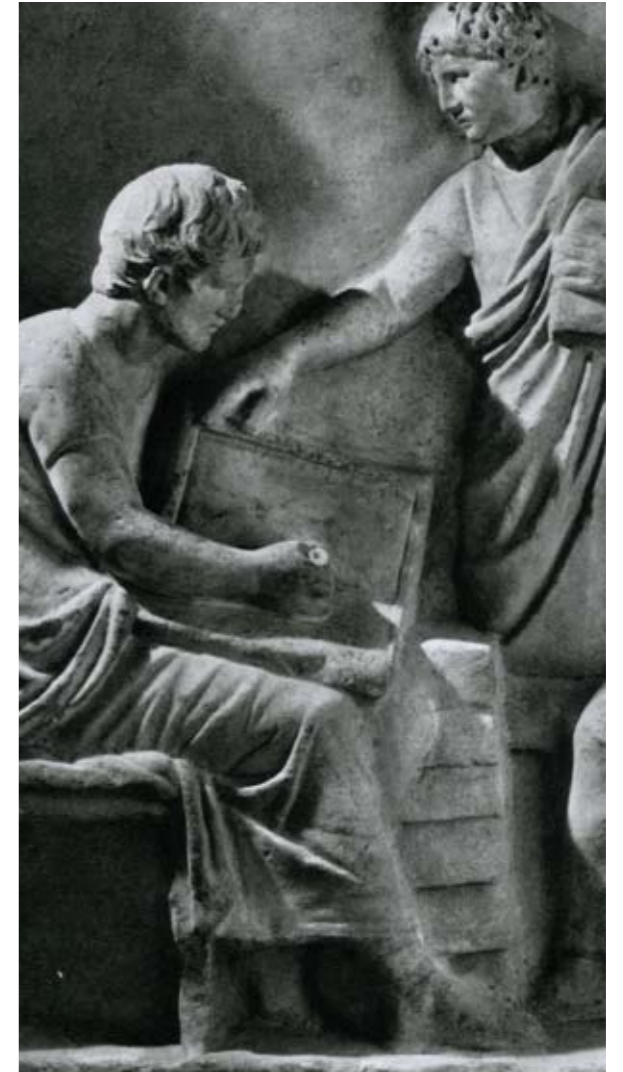
Een tweede aio heeft de demografie van Romeins Italië in kaart gebracht. Demografie bestaat uit de componenten geboorte, sterfte en migratie. “Deze aio heeft deze drie thema’s heel gedetailleerd onderzocht. We wilden weten of de armoede op het platteland zorgde voor een dalend geboortecijfer. Dit bleek niet zo te zijn. De sociale problemen werden juist veroorzaakt door bevolkingsgroei.” Een derde aio heeft archeologisch onderzoek gedaan en dit in verband gebracht met de bevolkingsontwikkeling. “In Italië zijn diverse onderzoeken uitgevoerd waarbij gekeken is naar bouwresten en

concentraties van scherven. Op deze manier valt te ontdekken of er op een bepaalde plaats iemand heeft gewoond en in welke periode. Ook de uitkomsten van dit onderzoek passen goed in het nieuwe beeld.”

De postdocs schreven beiden zes artikelen. Eén van hen keek naar de bondgenoten die Rome in Italië had. De ander onderzocht de procedure van de Romeinse census. Wie werden meegenomen bij de telling? De Ligt: “Vermoedelijk waren dat volwassen, mannelijke burgers, exclusief vrouwen en kinderen, maar inclusief het armste deel van de burgerij. Maar daar kunnen we nog over discussiëren.” De Ligt was projectleider en schreef een afsluitende monografie over de bevolkingsgeschiedenis van Italië. “Het was niet de bedoeling dat ik teveel op het gebied van de aio’s kwam, ik heb me dus vooral gericht op de balans tussen vrije bevolking en slaven. Ook heb ik gekeken naar de stedengroei en de mobilisatiegraad. Uiteindelijk heb ik een boek geschreven waarin deze aspecten worden samengebracht.”

Beter beeld van latere republiek

“De uitslag van dit onderzoek zou best voor discussie kunnen zorgen. De uitkomsten staan haaks op het traditionele beeld. Toch denk ik dat we nu een veel beter beeld hebben van de latere republiek.” De Ligt wil in de toekomst meer onderzoekssubsidies aanvragen. Inmiddels heeft hij bij NWO alweer een nieuw voorstel voor een Vici-project ingediend. “Het afgeronde onderzoek was alleen zo’n groot succes dat het nog lastig gaat worden om dat te evenaren!”

Een medewerker van de censor registreert een Romeinse burger.